

УДК: 334:338.43 «312» (477.43)

A. Chykurkova, Doctor of Economics, Professor,

M. Gorikhovskiy, postgraduate State Agrarian and Engineering University in Podilya

EXISTENT STATUS COOPERATIVE PROCESS IN KHMELNYTSKY REGION

Annotation. *After spending a historical analysis of cooperation, there was coverage of the theoretical aspects of the development and current state of the cooperative movement in the Khmelnytsky region. Conclusions and suggestions for further development of cooperatives and their reformation.*

Long process of formation and transformation of land reform and the creation of modern agriculture Ukraine, painfully passed on to the rural population, various aspects of trial and error authorities resulted in the consolidation of agricultural units and increase their land bank as a result fewer processed agricultural land by farmers or associations of citizens (cooperatives). Because of the elimination of farms and land fund sharing between farmers, most villages and towns began to disappear from the map of the state. The role of the farmer began to change.

Attempts to revive the village, but rather to restore the cooperative movement by working for farmers, and to improve the socio-economic situation, the initiative was the creation of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, which was called "Native Village". The paper shows that the initiative did not find a significant response in rural areas. Turning to the first source of historical processes of cooperation was Seen lendentsiyu that these issues were relevant nearly a century ago, and that the answers to the questions were given more sohodennnya B. Martos: "The purpose of this is a joint venture (cooperative) is not profit on capital, and increase earnings of its members and reduce spending on consumption".

The problem of cooperative movement, not in state support, and the lack of algorithms, a clear hierarchy, cooperation and coordination of efforts to obtain rezultatu.takym way, the current model of agricultural cooperation requires modernization vsebichnoyi held in socio-economic conditions..

Keywords: *cooperatives, the historical basis of the cooperative movement, the development trend of cooperatives in the Khmelnytsky region.*

A.Д. Чикуркова, доктор економічних наук, професор,

М.В. Горіховський, аспірант ПДАТУ

СУЧАСНИЙ СТАН КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проведений історичний аналіз розвитку кооперації, висвітлені теоретичні аспекти розвитку та сучасного стану кооперативного руху в Хмель-

ницькій області. Зроблені висновки та пропозиції щодо подальшого розвитку кооперативів та їх реформації.

Ключові слова: кооперація, кооперативи, кооперативний рух, тенденції розвитку кооперативів у Хмельницькій області.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Теперішнє становище агропромислового комплексу України призводить до укрупнення аграрних формувань та збільшення їх земельного банку, як наслідок – усе менше сільськогосподарських земель обробляється фермерами чи об'єднаннями громадян (кооперативами). Після земельної реформи, яка призвела до ліквідації колгоспів та розпаювання земельного фонду між селянами, більшість сіл та селищ почали переживати не найкращі часи. Глобалізаційні аспекти ведення сільськогосподарського бізнесу та створення агрохолдингів і латифундій призвело до критичного рівня безробіття на селі. Українці здавна займалися працею на землі, а тепер їх позбавили можливості трудитися. Кооператив з його видами здатний заповнити той вакуум безробіття та руйнації сільських територій. Об'єднання селян спільною працею дасть користь не тільки собі та селу, а й зможе зробити продукцію дешевшою та якіснішою, так як основна ціль селянства та їх об'єднань – працювати чесно та сумлінно на користь суспільству. Основною стратегічною ціллю агрохолдингів є прибуток та мінімізація затрат, а не розвиток сільських територій.

Тому на селі виникає та набуває актуальності кооперативний рух. Незважаючи на певні позитивні зрушення та акцентування на даній проблемі міністерства аграрної політики та продовольства, проблема залишається актуальною. Нинішні недоліки в оподаткуванні та підтримці кооперативного руху негативно позначаються як на господарській діяльності кооперативу, так і на розвитку та розповсюдженні руху. Поряд з цим простежуються неоднозначні тлумачення не тільки сутності кооперативів, їх видів, але й самої проблеми участі селян в кооперації не тільки в Хмельницькій області, а й загалом в усій Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Кооператив для українських

вчених-економістів не нове поняття. На проблеми його формування, шляхи розвитку, використання неодноразово звертали увагу такі вітчизняні дослідники та практики як Б. Мартос, Є. Андрос, М. Туган-Барановський, В. Тотомянц, М. Аліман, Т. Оніпко, О. Корягін, О. Оніщенко, В. Зіновчук, М. Малік, О. Могильний, Г. Башнянин, В. Юрчишин та інші.

Теоретичне підґрунття, історичний вплив на кооперацію в Україні, а також спроба державного регулятора втрутитися в кооперацію та захистити селян знову не досягло результату масовості та доцільності. У зв'язку з вище сказаним виникає потреба глибшого дослідження історичних, теоретичних і правових засад діяльності та розвитку кооперативного руху в Хмельницькій області.

Постановка завдання. Основною метою статті є історичний аналіз кооперації, а також висвітлення теоретичних аспектів розвитку та сучасного стану кооперативного руху в Хмельницькій області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське селянство завжди було двигуном сільського господарства, але внаслідок політичних та популістських законів ситуація на селі з кожним роком погіршується, хоча як у кожному правилі є винятки. Спочатку аграрної реформи майже всі колгоспи стали кооперативами, а потім товариствами, де кожен селянин, який працював у колгоспі, потім в кооперативі, отримав право на землю, яке підтвержене державним актом на землю. Монополізація агрохолдингами ринку сільськогосподарської продукції призвела до масового росту безробіття в сільських регіонах, монополізації ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, скорочення чисельності сільського населення, масового виїзду за кордон працездатного населення, вимирання сіл, руйнування інфраструктури сіл та підприємств. З метою подолання цих явищ в аграрному секторі було прийнято рішення розвивати кооперативний рух. У дійсності виникла проблема з фінансуванням та організацією діяльності кооперативів. Щоб зрозуміти проблематику даного питання, треба повернутися до початків кооперативного руху в Україні, так би мовити вернутися до першоджерел.

Б. Мартос ще 1923 року почав працювати над курсом лекцій «Теорія кооперації», в якій акцентував увагу на причинах необхідності створення кооперативного об'єднання на селі. Він проводить ґрунтовний аналіз успішного, ефективного, прибуткового виробництва і

доходить висновку, що єдиною формою такого виробництва, котре за своєю суттю спрямоване не на зиск працюючих, а, навпаки, на плекання особистості, максимально можливе задоволення її матеріальних та духовних потреб, як і її правової захищеності, є кооперація. Особливо це стосується сільськогосподарської кооперації, яка за умов панування у суспільстві капіталу приватної власності, є єдиною можливою формою протистояти експлуатації трудового люду [1].

Ринкова економіка може працювати ефективно, коли в ній немає місця монополізму, коли сповна реалізуються засади конкуренції. Через це сільськогосподарська кооперація, за визначенням, усуває монополізм на ринку, значно розширює, зміцнює конкурентне середовище, а отже, і ефективність функціонування ринкової економіки.

За Маргосом мета кооперації – поліпшення добробуту, краще задоволення своїх матеріальних і духовних потреб, поліпшення умов життя своїх членів. Далі, це є вільне, добровільне об'єднання людей, селян, відтак наступною ознакою кооперації є рівноправність його членів. Подальшими ознаками кооперативу є принцип самопомоги і створення спільного підприємства. Метою ж цього спільного підприємства є не зиск на капітал, а збільшення заробітку своїх членів і зменшення витрат на споживання [1].

На теренах Хмельницької області кооперативний рух сформувався ще 1925 року, але втратив свою актуальність та силу через колективізацію СРСР. З 1991 року при незалежній Україні кооперативний рух почав відтворюватися, але у спотвореній формі тієї сили, що була 1925 року. Кооператив став більше волевиявленням окремих людей та керівників підприємств, для того щоб урятувати свої колгоспи від руйнівних дій законів і постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. З погляду теорії, закони та постанови були раціональними, але без практичної обробки та розробки алгоритмів реформації, зважання на людський фактор. Усе це призвело до болісного переходу в нову еру сільськогосподарських відносин та ролі селянина.

Економічний аналіз показує, що початковий етап відродження обслуговуючої кооперації припадає на 1997 р. і вже протягом 2000 р. в країні налічувалося 447 обслуговуючих кооперативів. Активна державна підтримка 2000-2004 рр. сприяла інтенсивному розвитку об-

слуговуючих кооперативів, кількість яких за даний період зросла в 2,5 рази.

Однак з 2005 р. чисельність товариств має тенденцію до зменшення (на 7,4% проти 2004 р.). 2007 р. кількість обслуговуючих кооперативів знову зросла – на 0,9% або 9 од. [2].

2007 року, щоб підсилити дію закону «Про сільськогосподарську кооперацію» та виділити окремо кошти для розвитку кооперації на селі, Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.», що передбачала створення при Міністерстві аграрної політики України самостійного департаменту сільськогосподарської кооперації для контролю і організаційної розбудови обслуговуючої кооперації [3, 7, с. 698]. Дана постанова мала на меті виділити значні кошти та на законодавчому рівні укріпити позиції кооперативів.

2012 року за бюджетною програмою КПКВК 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» для державної підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам було виділено 5,0 млн грн, які наказом Мінагрополітики України було розподілено між усіма регіонами країни.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 року № 272, якою затверджено порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, затверджено результати регіональних конкурсних відборів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для надання їм державної підтримки у придбанні сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування вітчизняного виробництва на суму 3261,14 тис. гривень. Такою підтримкою скористались 30 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із 19 регіонів країни [4].

Разом з тим у зв'язку з не консолідованістю місцевих органів самоврядування та районних відділів управління сільським господарством ряду регіонів, а саме: АР Крим, Дніпропетровська, Закарпатська, Миколаївська, Хмельницька та Чернігівська області своїх пропозицій до комісії Мінагрополітики не подавали та не використали кошти на зазначені цілі.

Із затвердженої суми станом на 1 січня 2013 року використано 356,63 тис. грн, оформлено кредиторську заборгованість на суму 2446,3 тис. гривень, не використано 2197 тис. гривень [4], що ще раз показує прірву в діалозі кооперативів та влади. Слід акцентувати увагу на наступному: бюджетне фінансування кооперативної діяльності важливе, отже слід враховувати, що воно здатне позитивно вплинути на роботу кооперативів, якщо матиме цільовий та регулярний характер. Важливо забезпечити адресне надходження коштів безпосередньо членам кооперативних організацій, а також незалежний контроль за їх використанням. Крім того, потрібно зауважити, що бюджетна підтримка обслуговуючих кооперативів буде доцільною лише на початковому етапі їх розвитку. Значною мірою успіх у господарській діяльності цих підприємств залежатиме від їх здатності оперативно залучати кошти з інших джерел.

Кооперативний рух в Хмельницькій області проходить не простий етап свого розвитку. Сільськогосподарські кооперативи та обслуговуючі кооперативи займають малу частину загального сегмента, що видно з рис. 1.

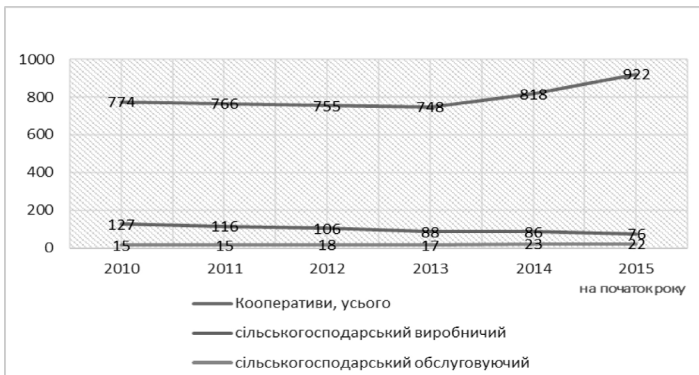

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих кооперативів у Хмельницькій області за 2010-2015 рр.

*Складено автором за даними ЄДРПОУ.

Дана ситуація показує, що кооперативний рух в комерційному секторі з кожним роком додає все більше пунктів та розвивається, бо основна їх діяльність спрямована на торгівлю. Сільськогос-

подарські виробничі кооперативи в період з 2010 року на початок 2015 року втратили від своєї загальної кількості 51 кооператив. З такою тенденцією через 3-5 років даних кооперативів уже не буде. Причини скорочення прості: неграмотно створена система фінансової підтримки, тиск з боку агрохолдингів на кооперативи та їх поглинання, а також повна відсутність підтримки місцевих органів самоврядування, хоча, як зазначалося вище, є винятки. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи в більшій мірі своєї сутності будуються на зборі молока в селян, охолодженні його та продажі молокозаводам, тому ми бачимо тенденцію в рості цього напрямку на графіку.

Проблема кооперативного руху – не в державній підтримці, а у відсутності алгоритмів, чіткої ієрархії, взаємодії та координації зусиль для здобуття результату. Ця проблема не новітня для кооперативів Європи і вона була вирішена. Ось чому необхідно переймати досвід застосування італійсько-німецької моделі побудови кооперативів.

Дослідження динаміки розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки Хмельницької області дозволяє стверджувати, що вона є досить залежною від рівня державної підтримки та досконалості нормативно-правового супроводу цих процесів. Серед основних тенденцій розвитку сільськогосподарської кооперації визначальними протягом останнього десятиліття були: стабільне скорочення кількості виробничих кооперативів; поява передумов для розширення мережі обслуговуючих кооперативів; підвищення регулювальної ролі держави при вирішенні протиріч в момент «зіткнення» інтересів кооперації з інтересами великого капіталу. Разом з тим дискусійним дотепер лишається питання щодо ролі держави стосовно подальшого розвитку виробничих кооперативів та пошук напрямів удосконалення системи моніторингу розвитку процесів кооперації на різних рівнях управління, що і стане предметом наших подальших досліджень. Незважаючи на те, що функціонування молочарських кооперативів дозволяє молокозаводам вирішувати низку сировинних проблем, не всі з них готові налагоджувати партнерські стосунки [9, с. 73-76].

Висновки. Кооперативний рух у Хмельницькій області відо-

бражає проблеми та недоліки цілої системи, яка притаманна любому з регіонів України. Слово рух означає дію, так і тут, кооперативи та їх члени рухаються в напрямі покращення свого становище в економічному сенсі, та самі цього не розуміючи, змінюють інтеграційні процеси, задають ноту розвитку всієї проблеми, але треба розуміти, що поодиноці вони нічого не зможуть змінити. Тому потрібна чітка координації місцевої влади з кооперативами, або створення асоціації кооперативів України, бо в іншому випадку цей рух в напрямку сільськогосподарських виробничих та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в найближчому майбутньому приречений на крах.

Список використаних джерел

1. Ідеї для XXI століття: великий кооператор Борис Мартос і сьогодні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/IDEYI-DLYA-XXI-STOLITTTIA-VELIKIJ-KOOPERATOR-BORIS-MARTOS-I-SOGODENNYA>

2. Гуторов О.І. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація України: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.І. Гуторов, А.М. Соколова. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

3. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: монографія / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.

4. Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/3719>

5. Абрамова І.В. Фінансовий аспект державної підтримки формування та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс] / І.В. Абрамова. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/33.pdf

6. Südtiroler Bauernbund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sbj.it/ueber-uns/ueber-uns/>

7. Про сільськогосподарську кооперацію : [закон України : офіц. текст: Документ 469/97-вр, чинний, поточна редакція – Редакція від 19.01. 2013, підстава 5495-17]. – № 5495-VI від 20.11.

2012. // ВВР. – 2013. – № 50. – С. 698.

8. Ініціатива «Рідне Село» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-2012-899837577.pdf

9. Тарасов Д. А. Основні аспекти розвитку обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / Д. А. Тарасов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 3(27). – С. 73-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vbumb_2014_3_16.pdf

***Аннотація.** Проведен исторический анализ кооперации, освещены теоретические аспекты развития и современного состояния кооперативного движения в Хмельницкой области. Сделаны выводы и предложения дальнейшего развития кооперативов и их реформации.*

***Ключевые слова:** кооперация, кооперативы, кооперативное движение, тенденции развития кооперативов в Хмельницкой области.*